

Наша СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 41 (1348) 11 КАСТРЫЧНІКА 2017 г.

Дарагія сябры "Нашага слова"!

У гэтым квартале адбылося павелічэнне колькасці падпісчыкаў. З верасня часткова з'явілася ведамасная падпіска для некаторых раёнаў, недзе папрацавалі арганізацыі ТБМ, недзе пры наяўнасці жывых арганізацый падпіска яшчэ знізілася. Можна адзначыць працу арганізацый у Баранавічах, Оршы, Гародні, Салігорску. Але пры тым павялічылася колькасць раёнаў, дзе не выпісваюць ні адной газеты.

Ліпень Кастрычнік		Ліпень Кастрычнік	
Берасцейская вобласць:			
Баранавічы р.в.	11 17	Ст. Дарогі р.в.	- -
Бяроза р.в.	9 8	Стоўбцы р.в.	3 4
Белаазёрск р.в.	1 1	Узда р.в.	2 1
Бярэсце гор.	7 6	Чэрвень р.в.	2 2
Ганцавічы р.в.	- -	Усяго:	287 326
Драгічын р.в.	- -	Гомельская вобласць:	
Жабінка р.в.	- -	Буда-Кашалёва	- 3
Іванова р.в.	1 1	Брагін р.в.	1 -
Івацэвічы р.в.	3 4	Ветка р.в.	1 1
Камянец р.в.	1 1	Гомель гор.	20 21
Кобрын гор.	2 2	Гомель РВПС	- -
Лунінец гор.	2 2	Добруш р.в.	1 1
Ляхавічы р.в.	1 1	Ельск р.в.	1 1
Маларыта р.в.	1 1	Жыткавічы р.в.	14 14
Пінск гор.	8 6	Жлобін гор.	1 1
Пружаны р.в.	7 19	Калінкавічы гор.	1 1
Столін р.в.	- -	Карма р.в.	1 1
Усяго:	54 69	Лельчыцы р.в.	- -
Віцебская вобласць:			
Бешанковічы р.в.	- -	Лоеў р.в.	- -
Браслаў р.в.	1 1	Мазыр гор.	2 2
Віцебск гор.	16 17	Акциябарскі р.в.	1 1
Віцебск РВПС	1 1	Нароўля р.в.	1 1
Верхнедзвінск р.в.	4 5	Петрыкаў р.в.	1 1
Глыбокае р.в.	7 9	Рэчыца гор.	1 1
Гарадок р.в.	3 4	Рагачоў гор.	1 1
Докшыцы р.в.	3 3	Светлагорск гор.	1 1
Дуброўна р.в.	1 -	Хойнікі р.в.	- -
Лёзна р.в.	1 1	Чачэрска р.в.	1 1
Лепель р.в.	1 1	Усяго:	50 53
Міёры р.в.	1 1	Гарадзенская вобласць:	
Наваполацк гор.	19 18	Бераставіца	3 3
Орша гор.	6 18	Ваўкавыск гор.	8 8
Полацк гор.	3 3	Воранава р.в.	4 19
Паставы р.в.	7 4	Гародня гор.	28 35
Расоны р.в.	1 1	Гародня РВПС	19 18
Сянно р.в.	2 1	Дзятлава р.в.	6 9
Талочын р.в.	1 1	Зэльва р.в.	- -
Ушачы р.в.	2 2	Ўце р.в.	2 16
Чашнікі р.в.	1 1	Карэлічы р.в.	3 3
Шаркоўшчына р.в.	7 7	Масты р.в.	4 3
Шуміліна р.в.	- -	Наваградка гор.	3 1
Усяго:	88 99	Астравец р.в.	2 3
Менская вобласць:			
Беразіно р.в.	2 2	Ашмянны р.в.	3 3
Барысаў гор.	2 5	Смаргонь гор.	4 5
Вілейка гор.	1 1	Слонім гор.	7 6
Валожын гор.	9 7	Свіслач р.в.	4 4
Дзяржынск р.в.	9 8	Шчучын р.в.	1 2
Клецк р.в.	- -	Ліда	12 45
Крупкі р.в.	3 3	Усяго:	112 183
Капыль р.в.	1 1	Магілёўская вобласць:	
Лагойск	5 4	Бабруйск гор.	3 2
Любань р.в.	1 1	Бялынічы р.в.	- -
Менск гор.	198 211	Быхаў р.в.	1 1
Менск РВПС	5 8	Глуск р.в.	1 -
Маладзечна гор.	10 9	Горкі гор.	1 1
Мядзель р.в.	5 5	Дрыбін р.в.	- -
Пухавічы РВПС	4 4	Кіраўск р.в.	- -
Нясвіж р.в.	9 25	Клічаў р.в.	2 2
Смалявічы р.в.	1 2	Клімавічы р.в.	- -
Слуцк гор.	9 7	Касцюковічы р.в.	1 1
Салігорск гор.	6 16	Краснаполле р.в.	- -
		Крычаў р.в.	- -
		Круглае р.в.	2 2
		Мсціслаў р.в.	2 2
		Магілёў гор.	30 28
		Магілёў РВПС	- -
		Асіповічы гор.	11 11
		Слаўгарад р.в.	- 1
		Хоцімск р.в.	- -
		Чэрыкаў р.в.	2 2
		Чавусы р.в.	- -
		Шклоў р.в.	1 2
		Усяго	56 55
		Усяго на краіне:	647 785

170 гадоў з дня нараджэння Эдварда Вайніловіча

Эдвард Антоній Леонард Адамавіч ВАЙНІЛОВІЧ (13 кастрычніка 1847, Вялікая Сляпянка (цяпер у межах Менска) - 16 чэрвеня 1928, Быдгашч, Рэспубліка Польшча) - буйны гаспадарчы і палітычны дзеяч Беларусі і Расійскай імперыі. Належаў да сярэднезаможнага шляхецкага роду Вайніловічаў герба "Сыракомля". Як асоба з'яўляўся глыбока веруючым, сумленным і працавітым чалавекам, абаронцам права прыватнай уласнасці, праявіў сябе патрыётам Беларусі. Усё жыццё быў праціўнікам нацыяналізму, актыўна падтрымліваў беларускі нацыянальны рух, не прымаючы толькі сацыялістычныя кірункі апошняга.

Атрымаў тэхнічную і сельскагаспадарчую адукацыю і практыку (у тым ліку - за мяжой), але хутка пачаў актыўна займацца ва ўласным маёнтку сельскагаспадарчай вытворчасцю, грамадскай і дзяржаўнай службай у родным Слуцкім павеце Менскай губерні. Уступіў у 1878 г. у Менскае таварыства сельскай гаспадаркі (1878-1921), стаў у 1888-1907 гг. яго віцэ-старшынём, а ў 1907-1921 гг. старшынём. З 1888 г. фактычна быў кіраўніком Менскага таварыства сельскай гаспадаркі і вывеў яго ў шэрагі самых эфектыўных і прагрэсіўных гаспадарчых арганізацый Расійскай імперыі.

У 1905-1910 гг. на свае

грошы пабудаваў у Менску велічны каталіцкі касцёл Святога Сымона і Святой Алены (Чырвоны касцёл) у памяць аб сваіх заўчасна памерлых дзецях. Быў шчырым католікам, але і заўзятым прыхільнікам міжнацыянальнага і міжканфесійнага міру, свабоды сумлення; будаваў праваслаўныя царквы, стаў заснавальнікам камітэта абароны праў яўрэяў і татар у Клецку.

Маючы велізарны аўтарытэт у літоўска-беларускім краі, быў выбраны дэпутатам (1906-1909) ад Менскай губерні ў Дзяржаўны Савет Расійскай імперыі, дзе ў 1906-1908 г. узначалваў групоўку дэпутатаў "Польскае кола" (і паралельна яе частку - "Кола Літвы і Русі"). У 1906 г. адмовіўся ад прапанаванай Пятром Сталыпным пасады намесніка міністра земляробства Расійскай імперыі. Стаў адным з лідараў ліберальна-кансерватыўнага кірунку "краёвасці" і першым старшынём Краёвай партыі Літвы і Беларусі (1907-1908) - выступаў за аўтаномію свайго края ў складзе Расійскай імперыі, скасаванне саслоўна адрозненняў, ліквідацыю сялянскага малаземелля, развіццё сістэмы бясплатнай пачатковай адукацыі, прававую роўнасць народаў, моў, культур, канфесій і інш.

У 1911-1917 гг. быў (па выбары) дэпутатам ад "польскай" (каталіцкай) курыі Слуцкага павета ў менскай

губернскай земскай управе (менскім земстве).

У час Першай сусветнай вайны як кіраўнік Менскага таварыства сельскай гаспадаркі аказваў дапамогу бежанцам і ахвярам вайны, захоўваў эвакуяваную пародзістую жывёлу, арганізаваў дагляд за прыватнымі гаспадаркамі Менскай губерні, чым памяншаў страты ад вайны і нямецкай акупацыі. Пасля падзення расійскага самаўладдзя ў ходзе Лютаўскай рэвалюцыі (1917) станоўча ўспрыняў працэс палітычнага самавызначэння беларусаў і стаў разам з іншымі лідарамі Менскага таварыства сельскай гаспадаркі актыўным прыхільнікам палітычнай суб'ектнасці Беларусі (аж да стварэння беларускай дзяржаўнасці). У 1917 г. выдаткаваў грошы на Беларуска-нацыянальны камітэт (у Менску). Падтрымліваў свайго "палітычнага вучня" і папчніка Рамана Скірмунта, які летам 1918 г. на пасадзе прэм'ер-міністра ўрада БНР рабіў захады, каб БНР фарміравалася як капіталістычная дзяржава.

Пасля адыходу з Беларусі нямецкіх войск узначаліў Саюз палякаў беларускіх ускраін, актыўна ўдзельнічаў у

снежні 1918 г. у арганізацыі набору і фінансавання Літоўска-беларускіх дывізіяў, падтрымаў ідэю ўваходжання літоўска-беларускіх зямель у склад шматнацыянальнай федэратыўнай Рэчы Паспалітай, увайшоў у склад Польска-беларускага таварыства для палітычнага і культурнага супрацоўніцтва на Беларусі і Саюза маянткоўцаў Літвы і Беларусі ў Варшаве. У снежні 1921 г. са сваякамі вырашыў асеці ў польскім Быдгашчы, адышоў ад палітычнай дзейнасці і не ўступаў у палітычныя партыі.

11 чэрвеня 2006 г. труна з рэшткамі Эдварда Вайніловіча была ўрачыста перапахавана ў Менску каля касцёла Святога Сымона і Святой Алены пры прысутнасці далёкіх сваякоў Вайніловічаў.

Вікіпедыя.

Аншлаг на курсах украінскай мовы ў Менску

6 кастрычніка ў менскай сядзібе ТБМ распачаліся бясплатныя курсы ўкраінскай мовы, якія сабралі сапраўдны аншлаг. На першым занятку прысутнічалі пасол Украіны ў Беларусі Ігар Кізім, старшыня

ТБМ Алег Трусаў і першы намеснік старшыні Алена Анісім. Украінскі дыпламат адзначыў, што не чакаў убачыць столькі ахвотных вывучаць украінскую мову ў Менску, а таксама паабяцаў, што ўкраінскі бок

зробіць усё магчымае, каб падтрымаць гэтую зацікаўленасць. Ігар Кізім агучыў інфармацыю пра адкрыццё ўкраінскага тэлеканала ў Беларусі. Усю тэхнічную дакументацыю па гэтым пытанні ўкраінскі бок

ужо перадаў у Менск. Пасол зазначыў, што гаворка ідзе таксама і пра адкрыццё бюро агенцтва "Ўкрінфарм" у беларускай сталіцы.

Фота Волі Афіцэравай. <https://nn.by>

Як беларускую мову з сімвалічна дзяржаўнай зрабіць рэальна дзяржаўнай

Кіраўніку Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь
Качанавай Наталлі Івануўне
Старшыні Савета Рэспублікі Нацыянальнага
Сходу Рэспублікі Беларусь
Мясніковічу Міхалу Ўладзіміравічу
Прем'ер-міністра Рэспублікі Беларусь
Кабякову Андрэю Ўладзіміравічу

ЗВАРОТ

Мінула больш за год пасля нашага Звароту да Вас з прапановай пачаць тэрмінова ратаваць беларускую мову ад так рэальнага для яе на сёння вымірання. Згодна з даўно заведзенай практыкай вы даручылі даць адказ падпарадкаваным вам установам - Міністэрству адукацыі Рэспублікі Беларусь і Нацыянальнай акадэміі навук, гэта значыць структурам, у кампетэнцыю якіх не ўваходзіць распрацоўка канцэпцыі дзяржаўнай моўнай палітыкі. У іх адказе на наш Зварот ні слова аб тым, як беларускую мову з сімвалічна дзяржаўнай зрабіць рэальна дзяржаўнай.

Неабходнасць непасрэдна Вашага ўдзелу ў развязванні гэтай лёсавызначальнай для беларускага народа праблемы дыктуюцца дзвюма наступнымі галоўнымі прычынамі: па-першае, менавіта па віне ўладных структур, а не народа беларуская мова даведзена амаль да поўнага заняпаду (да гэтага прамое дачыненне маюць ініцыяваныя ўладамі майскі 1995 і лістападаўскі 1996 г. рэфэрэндумы); па-другое, выратаванне беларускай мовы ад пагібелі набыло такі архіскаладны характар, што з гэтай бядой можа справіцца толькі дзяржава. Любая грамадзянская ініцыятыва не даасць належнага выніку. Таму ва ўнісон з папярэднім Зваротам мы зноў прапануем вам абвясціць народу, што ў моўнай сферы з-за сур'ёзных хібаў рэгулявання яе складлася надзвычайнае становішча. Пільнай увагі дзяржавы да беларускай мовы настойліва патрабуе і святкаванне 500-гадовага юбілею зараджэння беларускага кнігадрукавання. Вы павінны пераканаць народ, што сваімі канкрэтнымі практычнымі захадамі ў дадзенай сферы дзяржаўнай палітыкі зробіце усё, каб ужо ў бліжэйшы час у суверэннай Рэспубліцы Беларусь забеспечвалася поўнамаштабнае выкарыстанне ў афіцыйным жыцці той мовы, якую Францішак Скарына абраў для выдання Бібліі.

На нашу мінулагаднюю крык-прапанову тэрмінова ратаваць беларускую мову не адрагавалі і падпарадкаваныя вам дзяржаўныя газеты. І як непазбежны вынік, уладамі краіны і кроку не зроблена ў інтарсах беларускай мовы. Як і раней, у афіцыйнай моўнай сферы пануе матухна-стыхія, што выгадна толькі рэальна адзінай у нас дзяржаўнай рускай мове, што вядзе да татальнай русіфікацыі Беларусі.

Мы, як і многія іншыя арганічна, цесна інтэгрэваныя ў нацыянальнае культурнае жыццё Бацькаўшчыны людзі, спадзяваліся штосьці добрае, заспакаяльнае пачуць пра беларускае роднае слова падчас выступлення Прэзідэнта Аляксандра Лукашэнкі ў пачатку лютага сёлета года перад вельмі прадстаўнічай аўдыторыяй, дзе прысутнічала шмат высокага рангу палітыкаў, творчых асоб, гэта значыць тых, хто больш за ўсё адказны за лёс свайго народа, у якога проста на вачах гіне родная мова. Зараз нават сярэднестатыстычны беларус выдатна разумее небяспеку панавання ў яго краіне "русского мира", бо гэта немінуча вядзе не толькі да страты яе этнакультурнай самабытнасці, але і дзяржаўнага суверэнітэту. Тут шмат чаго залежыць ад таго, якую сацыяльную ролю ў краіне адыгрывае яе тытульная беларуская мова. У гэтым плане нічога не было сказана Прэзідэнтам. Наадварот, з яго вуснаў прагучала зусім процілеглае: "Я вас заклінаю (падкрэслена намі -Л.Л., М.С.) і прошу: не отказвайцеся ад рускага языка. Потому што вы откажэцеся ад своего роднога." На практыцы ж з-за бязмежнага панавання рускай мовы ў грамадскім жыцці краіны ўжо мільёны беларусаў страцілі роднае беларускае слова. У дашчэнтну зрусіфікаванай Беларусі руская мова суправаджае беларуса ад дзіцячага садка да заканчэння вышэйшай школы, гэта значыць усё самастойнае жыццё, аж да самай смерці.

Прыведзеныя вышэй словы Прэзідэнта ніяк не стасуюцца з тым, што больш за сотню гадоў таму сказаў свайму драгому народу, любай Бацькаўшчыне яе слаўны вясчун Францішак Багушэвіч: "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі." Пад напорам русіфікатараў не паслухалі свайго Апостала, таму беларуская мова і апынулася ў такім трагічным стане. Калі ўлады, як і сёння, у абслугоўванні ўсіх сфераў афіцыйнага жыцця будуць выкарыстоўваць толькі рускую мову, беларуская мова немінуча загіне. Раім шановаму палітыкам падумаць, ці ж з'яўляецца гэта вашым службовым абавязкам загубіць беларускую мову? Ці не разумней было б вам рабіць усё так, каб яна стала фактычна дзяржаўнай, а руская мова, як мова рускага народа, Расіі, выконвала ў нас толькі тыя сацыяльныя функцыі, якія вы цалкам свядома ўсклалі на беларускую? Цвёрда перакананыя, што гэта самы правільны, дэмакратычны, гуманны варыянт развязвання створанай вамі, пачынаючы з мая 1995 года, моўнай

Мікалай Савіцкі,
прафесар

Леанід Лыч,
прафесар

праблемы.

Прапануем нарэшце набрацца смеласці і публічна заявіць, што адсутнасць беларускай мовы ў афіцыйным жыцці, камунікацыйных зносінах паміж людзьмі выклікана непрадуманымі майскім 1995 і лістападаўскім 1996 г. рэфэрэндумаў, у выніку якіх пайшлі пад нож ўсе дасягнутыя ў адраджэнні беларускай мовы досыць пазітыўныя набыткі пасля прыняцця 26 студзеня 1990 года самага знакавага за ўсё XX стагоддзе Закона "Аб мовах у Беларускай ССР". Абавязкова растлумачце народу, што ўсе еўрапейскія ўнітарныя краіны, а Рэспубліка Беларусь якраз і належыць да іх, у якасці дзяржаўнай выкарыстоўваюць толькі мову тытульнага насельніцтва, не прызнаючы аніякага афіцыйнага двухмоўя, таму іх родныя мовы, не ў прыклад беларускай, квітнеюць, не зведваюць аніякай пагрозы заняпаду.

Грубая пралікі прэзідэнцкай вертыкалі ў рэгуляванні моўнага працэсу ў значнай ступені маглі быць выкліканы яшчэ і тым, што дзеля гэтага не выкарыстаны творчы патэнцыял адпаведных інстытутаў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў, дзе працуе нямала здаровай беларускай нацыянальнай свядомасці навукоўцаў. Яны маглі б быць незаменнай надзейнай апорай уладаў пры распрацоўцы найважнейшых нарматыўных актаў па забеспячэнні беларускай мове статусу рэальна дзяржаўнай.

Калі ж і пасля прапанаваных намі шляхоў па выратаванні беларускай мовы ад скону справа не зрушыцца з месца, калі ўзнікнуць непераадольныя перашкоды, як зрабіць яе асноўным сродкам абслугоўвання афіцыйнага жыцця, тады рэкамендуем максімальна выкарыстаць дзеля гэтага розум як мага большай колькасці не адарваных ад нацыянальнай глебы спецыялістаў. Вельмі суцяшае, што апошнім часам у многіх беларусаў абудзілася зацікаўленасць, павысілася адказнасць за лёс роднага слова. Увайшло ў практыку штогадовае правядзенне агульнанацыянальных дыктовак у Міжнародны дзень роднай мовы. Назіраецца пэўны ўсплёск шматлікіх грамадскіх патрыятычных ініцыятыў у абарону нацыянальных духоўных каштоўнасцей беларускага народа і найперш самай галоўнай з іх - мовы. Гэта - "Будзьма беларусамі", "Не маўчы па-беларуску", "Мова - на нова", "Чытаем па-беларуску з Velcom" і іншыя. Але без мэтанакіраванай нацыястваральнай дзейнасці самой дзяржавы ўсе гэтыя ініцыятывы не ў стане паўплываць на ўзрастанне сацыяльнай ролі беларускай мовы, на пашырэнне яе функцый па абслугоўванні афіцыйнага жыцця, г.зн. зрабіць практычны крок для набыцця ёю статусу рэальна дзяржаўнай. Тут патрэбная адпаведная палітычная воля самой дзяржавы, падобная той, з якой яна ў маі 1995 і лістападзе 1996 г. праводзіла рэфэрэндумы. Час для гэтага наспеў і да таго ж адчуваецца нацыянальнае ажыўленне беларускага народа, чаго не заўважалася раней.

Не выключаем, што шмат карысных прапаноў па трансфармацыі моўнай сферы Беларусі з каланіяльна залежнай у нацыянальна суверэнную маглі б даць правядзенне пад кіраўніцтвам уладных структур і з удзелам грамадскасці агульнанацыянальнага конкурсу па такім пытанні: "Маё бачанне рэальных шляхоў забеспячэння беларускай мове статусу адзіна дзяржаўнай у краіне". Пытанне пра рускую мову тут не павінна ўзнімацца, бо ў Беларусі яна пачувае сябе, як у Расіі. У конкурсе можна ўдзельнічаць індывідуальна і групамі. Конкурс ніяк не могуць абысці ўсіх рангаў палітыкі Прэзідэнцкай вертыкалі, ідэалагічна эліта. Вельмі пажаданы ўдзел у ім і моладзі, якой так уласціва імкненне бачыць свой народ, сваю краіну не копіяй чагосьці чужога, а арыгіналам. Заўважым, што ў міжваенны перыяд у шэрагу ўстаноў іх беларусізацыя была паспяхова завершана галоўным чынам дзякуючы намаганням моладзі. У нашым сучасным грамадстве магутнай сілай - шкада толькі што мала скіраванай на нацыянальны інтарэс - стаў Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі (БРСМ). Аднак, верыцца, што ад удзелу ў конкурсе яго нацыянальна арыентаваных сяброў ўладам удацца атрымаць шмат чаго карыснага пра шляхі, як узвесці і пакінуць на дзяржаўным п'едэстале цалкам законна адну беларускую мову, чым толькі і выратуем краіну ад страты яе этнакультурнай сама-

бытнасці, загубы нацыянальнага суверэнітэту.

Упэўнены, што ў ходзе правядзення такога адпаведнага нацыянальнаму ідэалу Бацькаўшчыны конкурсу ўлады атрымаюць цэлы масіў каштоўнага матэрыялу, прыдатнага для карэннага паляпшэння дзяржаўнай палітыкі ў моўнай сферы, дзе на вялікую шкоду краіны пануе толькі руская мова. Не выключаем, што такі конкурс можа мець і планетарнае значэнне, з высокай практычнай аддачай быць выкарыстаным іншымі народамі, якія вядуць няспыннае змаганне за захаванне сваіх родных моваў ад руйнавальнага ўздзеяння на іх смяротных наступстваў сусветнай глабалізацыі. Каштоўнымі прагматычнага характару матэрыяламі конкурсу Рэспубліка Беларусь можа праславіць сябе на ўсю планету Зямля.

Уладным структурам прапануем неадкладна пачаць праводзіць праз радыё і тэлебачанне пастаяннае агульнанацыянальнае асветніцтва людзей аб значэнні і месцы роднай (этнічнай) мовы, беларускамоўнай адукацыі, беларускай песні ў жыцці асобы і Дзяржавы Беларусі. Неабходна раскрыць абсурднасць і смяротнасць для яе дзейнага канстытуцыйнага афіцыйнага двухмоўя, дапамагчы народу знайсці рэальныя шляхі забеспячэння беларускай мове статусу адзінай дзяржаўнай у краіне.

Агульнавядома, што нацыя памірае тады, калі памірае яе родная мова. Каб такой катастрофы не здарылася з намі, дзяржава павінна ўкараніць беларускую мову ва ўсе сферы жыцця дзейнасці краіны. Пачынаць вяртаць беларускую мову на тэлебачанне трэба найперш з найбольш важных і запатрабаваных праграм - з "Навін". Бясспрэчна, кожны грамадзянін вольны гаворыць на той мове, на якой жадае, аднак афіцыйнай, дзяржаўнай мовай у Беларусі павінна быць мова карэннага этнасу дзяржавы - беларуская мова.

Мова - душа народа, аснова культуры, дзяржаўнасці. Толькі родная мова дазваляе беларусу па-сапраўднаму пачуваць сябе беларусам, патрыётам дзяржавы Беларусі. Татальны заняпад беларускай мовы вымушае людзей не па сваёй волі жыць у рэчышчы іншай культуры. Акрамя ўсяго гэтага, этнічная мова з'яўляецца надзейным гарантам і абаронцам нацыянальнай бяспекі. Гісторыя сведчыць: там, дзе мае месца няспынны працэс культурна-моўнай асіміляцыі, а ў нас гэта адбываецца ў форме фронтальнай русіфікацыі, там ідуць войны або пануюць бестэрмінова замарожаныя ваенныя канфлікты.

Улады нарэшце павінны вырашыць і заявіць народу, кім павінна быць яго Айчына: суверэннай дзяржавай ці прыдаткам Расіі, а беларусы - самабытным народам ці адгалінаваннем рускай нацыі?

Пытанне ж пра рускую мову не павінна ўзнімацца, бо ў Беларусі з ёю няма праблем. Руская мова ў нас - гэта найперш імперскія інтарэсы Расіі ў Беларусі. Гістарычная місія ўладаў Беларусі - гэта выратаванне, абарона беларускай мовы, беларускай культуры, а значыцца і самай беларускай нацыі. У рускай мове, у рускай культуры хапае абаронцаў і без беларусаў.

P.S. Пасланы Вам тэкст будзе прапанаваны намі для надрукавання ў газетах: "Звязда", "Советская Беларусь", "Рэспубліка", "Народная газета", таму просім Вашага ўказання рэдактарам пералічаных перыядычных выданняў змясціць яго на сваіх старонках.

Каб Вам, высокія дзяржаўныя дзеячы, плыбей усвядоміць гістарычную ролю роднай мовы народа, якому вы служыце, прапануем пазнаёміцца са зместам наступных цытат:

Когда исчезнет народный язык, народа нет более ... Пока жив язык народный в устах народа, до тех пор жив и народ. (Рускі педагог Канстанцін Ушыньскі, 1824 - 1870.)

Там, дзе кожны валодае дзвюма мовамі, заўсёды ўрэшце рэшт агульная перавага на тых ці іншых прычынах будзе аддадзена адной з іх ... нацыя знікне не з-за вымірання і не з-за знікнення яе культурнай агульнасці, а проста таму, што яна перастане гаварыць на сваёй мове. (Сусветна вядомы тэарэтык па нацыянальным пытанні Карл Каўцкі, 1854 - 1938.)

Увядзенне другой дзяржаўнай мовы пагражае нацыянальнай бяспецы, самабытнасці, унітарнасці дзяржавы, інтэгруючай ролі мовы і культуры (карэннага народа) і не ў апошняю чаргу, асноўным эканамічным правам чалавека. (Прафесар Македонскага ўніверсітэта Чэда Цветановіцкі.)

Когда мы разучимся говорить на белорусском языке, мы перестанем быть нацией. (Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка.)

Мяркуем, што ёсць сэнс дзве першыя цытаты папулярызаваць праз змяшчэнне іх у залах, аўдыторыях і іншых месцах, дзе ўладамі, грамадскасцю праводзіцца рознага роду палітычныя, культурна-асветніцкія мерапрыемствы.

Просім развязанне моўнага пытання не ставіць у залежнасць ад сацыяльна-эканамічнага, палітычнага становішча ў краіне.

Леанід Міхайлавіч Лыч, прафесар.
Мікалай Іванавіч Савіцкі, прафесар.

Павел Сцяцко

Прозвішчы Беларусі Новая серыя

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

411. **Дунецкі** (Анатоль) - вытвор з фармантам *-скі* ад тапоніма *Дунец* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Дунец-скі* - *Дунецкі*.

412. **Духоўнікаў** (Андрэй) - вытвор з прыналежным суфіксам *-аў* ад антрапоніма *Духоўнік* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Духоўнік-аў*. ФП: *духоўнік* ('святар, які пастаянна прымае ў каго-небудзь споведзь') - *Духоўнік* (мянушка, потым прозвішча) - *Духоўнікаў*.

413. **Дучэньскі** (Казюк) - вытвор з фармантам *-эньскі* ад тапоніма *Дудкі* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Дудчэньскі* - *Дучэньскі* - *Дучэньскі*.

414. **Дыбоўскі** (Іван) - вытвор з фармантам *-оўскі* ад тапоніма *Дыбы* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Дыбоўскі*. ФП: *дыбы* ('высокія шасты з прыступкамі для хадзьбы не згінаючы ног') - *Дыбы* (тапонім) - *Дыбоўскі*.

415. **Дыла** (Язэп) - семантычны вытвор ад апелятыва *дыла* 'маруда' (-літоўск. *dula* 'тс') або рэканструяванае - *дыля* 'тоўстая дошка', ('тое, што і дыльціка') адна з дзвюх рамаў ткацкага варштага'.

416. **Дыро** (Настася) - семантычны вытвор ад апелятыва *дыра* (рус.) 'дзірка', а таксама 'глухі закутак, глуш'; форма з фінальным "о" для адмежавання ад апелятыва.

417. **Егарэйчанка** (Сяргей, Валянціна) - вытвор з фармантам *-анка* ад антрапоніма *Егарэйка* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Егарэйч(к/ч)-анка*. ФП: *Ягор* (імя, з мовы грэкаў *georgos* 'земляроб') - *Егарэйка* (памянш.-ласк. форма, фармант *-эйка*) - *Егарэйка* (празванне, потым прозвішча) - *Егарэйчанка*.

418. **Ельскі** (Зігмунд) - вытвор з фармантам *-скі* ад тапоніма *Ельск* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Ельск* - *Ельскі* (накладанне суфікса *-ск-* на фіналь ўтваральнай асновы).

419. **Ерасенка** (Андрэй) - вытвор з фармантам *-енка* ад антрапоніма *Ерась* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Ерас-енка*. ФП: *ерась* (1) у рэлігіі: адступленне ад афіцыйных царкоўных догмаў; 2) перан. 'бязгледзіца, лухта' - *Ерась* (мянушка) - *Ерась* (прозвішча) - *Ерасенка*.

420. **Есіп** (Яўген) - другаясная форма, першасная *Есіп* - народна-гутарковая форма імя *Iosif* (<ст.-яўр. 'Бог прыбавіць, памножыць') набыла ролю прозвішча.

421. **Еча** (Зоя) - семантычны вытвор ад апелятыва *еча* 'прага да яды'.

422. **Жабёнак** (Уладзімір) - семантычны вытвор ад дыялектнага апелятыва *жабёнак* 'жабяня'; фармант *-ёнак* (*жаб-ёнак* < *жаба*).

423. **Жадоба** (Ігнат) - семантычны вытвор ад апелятыва *жадоба* 'моцнае жаданне чаго-небудзь', а таксама 'скупы чалавек, скнара'.

424. **Жалток** (Ірына) - семантычны вытвор ад апелятыва *жаўток* / *желток* (рус.) 'густое жоўтае рэчыва ў птушыным яйцы'. Форма *жалток* - дзеля адмежавання ад апелятыва.

425. **Жамойдзік** (Вольга) - вытвор з суфіксам *-ік* ад антрапоніма *Жамойда* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жамойдзік*. ФП: *Жамойда* ('літовец, жыхар Жамайціі, жмудзін' (Фасм.)) - *Жамойда* (мянушка, потым прозвішча) - *Жамойдзік*.

426. **Жанчак** (Ян) - семантычны вытвор ад апелятыва *жанчак* 'кішэнь' (кірг.) (Бірыла).

427. **Жарына** (Алёна) - вы-

твор з фармантам *-ына* ад антрапоніма *Жары* і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Жары-ына*. ФП: *жары* ('жоўта-карычневы, рыжы') - *Жары* (мянушка) - *Жары* (прозвішча) - *Жарына*. Або ад апелятыва *жарына* 'вялікая жара' (параўн. *халадзіна*), які стаў мянушкай асобы, а потым прозвішчам.

428. **Жаўняровіч** (Пётр) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-овіч* ад антрапоніма *Жаўнер* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жаўняровіч*. ФП: *жаўнер* ('салдат польскай арміі' - састар.) - *Жаўнер* (мянушка, потым прозвішча) - *Жаўняровіч*.

429. **Жданук** (Ніна) - вытвор з суфіксам *-ук* ад антрапоніма *Ждан* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Ждан-ук*. ФП: *ждан* ('той, тое (дзіця), якога чакаюць, хочучь' - *жд-ан*) - *Ждан* (стараж. імя) - *Ждан* (прозвішча) - *Жданук*.

430. **Жолуд** (Аляксандр) - семантычны вытвор ад апелятыва *жолуд* 'плод дуба'.

431. **Жудзь** (Эдвард) - семантычны вытвор ад апелятыва *жудзь* 'жудасць'.

432. **Жукавец** (Алег) - вытвор з суфіксам *-ец* ад 1) антрапоніма *Жукаў* і значэннем 'нашчадак названай асобы'; *Жукаў-ец* - *Жукавец*; 2) тапоніма *Жукава* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Жуков-ец*. ФП: *жук* ('насякомае') - *Жук* (мянушка, потым прозвішча) - *Жукаў* (прозвішча) - *Жукава* (тапонім) - *Жукавец*.

433. **Жуковіч** (Васіль) - вытвор з фармантам бацькаймення *-овіч* ад антрапоніма *Жук* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жук-овіч*. ФП: *жук* ('насякомае з жорсткім надкрыллем', а таксама (перан.) 'пра хітрага, пранырлівага чалавека') - *Жук* (мянушка) - *Жук* (прозвішча) - *Жуковіч* (бацькайменне) - *Жуковіч*.

434. **Журавовіч** (Ларыса) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-овіч* ад антрапоніма *Жураў* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жураў-овіч* - *Журавовіч*. ФП: *жураў* ('тое, што і *жораў* / *журавель*') - *Жураў* (мянушка, потым прозвішча) - *Журавовіч*.

435. **Журба** (Аляксандр) - семантычны вытвор ад апелятыва *журба* 'панушце смутку, душэўнай прыгнечанасці; туга, маркота'.

436. **Журбін** (Якаў) - вытвор з прыналежным суфіксам *-ін* ад антрапоніма *Журба* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Журб-ін*. ФП: *журба* ('панушце смутку, душэўнай прыгнечанасці; туга, маркота') - *Журба* (мянушка, потым прозвішча) - *Журбін*.

437. **Жучка** (Янка) - семантычны вытвор ад апелятыва *жучка* - 'пякучая крапіва з дробным лісцем'. Або жан. да *жук* (перан.) 'Пра хітрага, пранырлівага чалавека'. У сялянскім асяродку - 'клічка каровы, сучкі'. На сучасным этапе рэканструяванае - *Жучко*.

438. **Жучкевіч** (Вадзім) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-евіч* ад антрапоніма *Жучок* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жучкевіч*. ФП: *жук* ('насякомае з жорсткім надкрыллем'; перан. 'хітры, пранырлівы чалавек') - *жучок* (памянш. ад *жук*: *жуч-ок*) - *Жучок* (мянушка, потым прозвішча) - *Жучкевіч*.

439. **Жыбуль** (Віктар) - семантычны вытвор ад апелятыва *жыбуль* 'блішчыць' (літ. *zibulis* 'тое, што блішчыць', 'бліскучае').

440. **Жывулька** (Аркадзь) - семантычны вытвор ад апелятыва *жывулька* 'насякомае, якое кусае (вош, бляха)' (Даль).

441. **Жыгалаў** (Анатоль) - вытвор з прыналежным суфіксам *-аў* ад

антрапоніма *Жыгала* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жыгалаў*. ФП: *жыгала* ('металічны расплены прут, якім прапьякаюць дзіркі ў дрэве, коці') - *Жыгала* (мянушка, потым прозвішча) - *Жыгалаў*.

442. **Жыгалка** (Валерый) - семантычны вытвор ад апелятыва *жыгалка* 'куслівая асенняя муха з калочымі шчацінкамі на хабатку, якая пераносіць узбуджальнікаў многіх інфекцыйных хвароб'.

443. **Жыдкоў** (Алег) - вытвор з прыналежным суфіксам *-оў* ад антрапоніма *Жыдок* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жыдок-оў*. ФП: *жыд* ('яўрэй') - *жыдок* (памянш.-ласк. форма, фармант *-ок*) - *Жыдок* (мянушка, потым прозвішча) - *Жыдкоў*.

444. **Жылевіч** (Людміла) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-евіч* ад антрапоніма *Жыла* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жыл-евіч*. ФП: *жыла* ('назва крывяносных саудаў, сужылляў'; 'горная парода ў трэшчыне зямной кары'; 'багністае месца з падземнай крыніцай') - *Жыла* (мянушка) - *Жыла* (прозвішча) - *Жылевіч*.

445. **Жылінскі** (Лявон) - вытвор з фармантам *-скі* / *-інскі* ад тапоніма *Жылы* / *Жыліны* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Жыл-інскі*, *Жылінскі*. ФП: *жыла* (апелятыў мае некалькі значэнняў: 1) 'назва крывяносных судзінаў, сужылляў'; 2) 'трэшчына ў зямной кары, запоўненая горнай пародай', а таксама 'горная парода ў тонкай трэшчыне'; 3) 'багністае месца з падземнай крыніцай'; 4) 'асобны провад, кабель') - *Жыла* (мянушка, потым прозвішча) - *Жыліна* (вытвор з фармантам *-іна* і значэннем 'нашчадак названай асобы') - *Жылы* і *Жыліны* (найменні паселішчаў з прозвішчамі *Жыла*, *Жыліна*) - *Жылінскі*.

446. **Жыхараў** (Георгій) - вытвор з прыналежным суфіксам *-аў* ад антрапоніма *Жыхар* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Жыхар-аў*. ФП: *жыхар* ('той, хто жыве (пражывае) дзе-небудзь, насельнік'; 'той, хто жыве ў памяшканні; жылец') - *Жыхар* (мянушка, потым прозвішча) - *Жыхараў*.

447. **Жэліба** (Барыс) - семантычны вытвор ад апелятыва (рус.) *жэліба* < *Желя* (Фасмер) - 'шкадзаванне', 'шкада'.

448. **Забалоцкі** (Анатоль) - вытвор з фармантам *-цкі* (*-скі*) ад тапоніма *Забалаць* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Забалаць-скі* - *Забалоцкі*. ФП: *забалаць* ('забалочанае месца') - *Забалаць* (тапонім) - *Забалацкі* - *Забалоцкі*.

449. **Завальня** (Сяргей) - другаясная форма, першасная *Заваліна* - семантычны вытвор ад апелятыва *заваліна* (рус. 'прызба' (земляны невысокі насып уздоўж знадворных сцен хаты)).

450. **Загорская** (Ніна) - вытвор з фармантам *-ская* ад тапоніма *Загора* (*Загор'е*) і значэннем 'народзінец, жыхарка названай мясцовасці, паселішча': *Загор-ская*. ФП: *гара* ('пагорак') - *За гарой* (тапонім, неаднаслоўны) - *Загора* (тапонім, нярэдка згадваецца Янкам Брыльм яму блізкая яму мясіна) - *Загорская*.

451. **Задворка** (Ігар) - семан-

тычны вытвор ад апелятыва *заворка* 'тое, што за дваром', 'той, хто жыве за дваром' (утварэнне *за-двор-ка*).

452. **Залатар** (Андрэй) - семантычны вытвор ад апелятыва *зала-тар* 'майстар у вырабе розных рэчаў з золата; ювелір' (састар.); а таксама 'даўнейшая іранічная назва асені-затара'.

453. **Залога** (Генадзь) - семантычны вытвор ад апелятыва *залога* 'залога, заложнік' (Нас.), 'аблога, залеж' (Даль), 'гарнізон', 'ахоўны пост' (Грынч.).

454. **Заманіха** (Алеся) - семантычны вытвор ад апелятыва *заманіха* 'дрэва або кустоўе з дробнымі зеленаватымі кветкамі і сакавітымі пляскаватымі пладамі'.

455. **Запрудскі** (Мікола) - вытвор з фармантам *-скі* ад тапоніма *Запруддзе* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Запруддэ-скі* - *Запрудскі*. Або ад мікратапоніма *За прудам*: *Запруд-скі*.

456. **Зароўскі** (Уладзімір) - вытвор з суфіксам *-скі* ад тапоніма *Зароўе* (<*За ровам*) і значэннем 'жыхар (народзінец) з *Зароўя*': *Зароў-скі*.

457. **Зарыцкі** (Эдуард) - вытвор з фармантам *-скі* ад тапоніма *Зарыца* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Зарыц-скі* - *Зарыцкі*. ФП: *зоркі* - *Зорыца* ('мясіна, асветленая зорамі') - *Зарыцкі*.

458. **Зарэмба** (Андрэй) - семантычны вытвор ад апелятыва (польск.) *zaraba* 'зарубка'.

459. **Зарэцкая** (Лілея) - вытвор з фармантам *-ская* ад тапоніма *Зарэчка* і значэннем 'народзінец, жыхарка названай мясцовасці, паселішча': *Зарэчч-ская* - *Зарэцкая*.

460. **Засінец** (Міхась) - другаясная форма, першасная *Засенец* - вытвор з суфіксам *-ец* ад тапоніма *Засень* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Засенец*. ФП: *засень* ('месца, зацэнае чымн. ад прамяньёў сонца'; *зацень*) - *Засень* (тапонім) - *Засенец* - *Засінец*.

461. **Заслонава** (Ірына) - вытвор з суфіксам *-ава* ад антрапоніма *Заслон* з семантыкай 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Заслон-ава*. ФП: *заслон* ('вайсковы атрад для аховы і прыкрыцця галоўнай часткі войска', 'хатняя пераносная лаўка') - *Заслон* (мянушка, потым прозвішча) - *Заслонава*.

462. **Зась** (Леанід) - семантычны вытвор ад апелятыва *зась* (укр.) (выкл. разм.) 'дудкі'; 'нельга'.

463. **Збруеў** (Аляксандр) - вытвор з прыналежным суфіксам *-еў* ад антрапоніма *Збруя* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Збру-еў* - *Збруеў*. ФП: *збруя* ('прыналежнасці для прапраганя або сядланна коней і іншых цяглавых жывёл; вупраж') - *Збруя* (мянушка, потым прозвішча) - *Збруеў*.

464. **Званец** (Раіса) - семантычны вытвор ад апелятыва *званец* 'травяністая расліна сямейства залознікавых з жоўтымі кветкамі і плодам у выглядзе каробачкі'.

465. **Звяруга** (Анастасія) - семантычны вытвор ад апелятыва *звяруга* 'вялікі, страшны звер', а таксама 'тое, што і звер 'дзікая, звычайна драпежная жывёліна'; перан. 'Пра вельмі злога, жорсткага чалавека'. Антрапонім нярэдка набывае форму

з фінальным "о": *Звяруга* > *Зверуго* (для адмежавання ад апелятыва).

466. **Зігуля** (Нэлі) - семантычны вытвор ад апелятыва *зігуля* 'водбліск' - утварэнне ад дзяслова *зігацець* (Вялікі слоўнік беларускай мовы Ф.А. Піскунова, с. 371) 'блішчаць, зіхацець, адбіваючы святло, прамяні'.

467. **Зіменка** (Андрэй) - вытвор з фармантам *-енка* ад антрапоніма *Зіма* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Зім-енка*. ФП: *зіма* ('сама халодная пара года паміж восенню і вясной') - *Зіма* (мянушка) - *Зіма* (прозвішча) - *Зіменка*.

468. **Зінава** (Роза) - вытвор з фармантам *-ава* ад антрапоніма *Зіна* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Зін-ава*. ФП: *зіновіі* (імя, з мовы грэкаў 'жыццё Зеўса') - *Зінь* і *Зіна* (народна-гутарк. форма) *Зіна* (празванне, потым прозвішча) - *Зінава*. Або рэканструкцыя імя *Зіновіі*.

469. **Зінкевіч** (Часлава) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-евіч* ад антрапоніма *Зінко* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Зінк-евіч*. ФП: *зіна* (імя мужч., з мовы грэкаў *Zenos*) - *Зінко* (мянушка, потым прозвішча) - *Зінкевіч*.

470. **Змяшыйка** (Агата) - семантычны вытвор ад апелятыва *змяшыйка* 'птушка атрада весланогіх з тонкай, доўгай шыяй'.

471. **Зубар** (Людміла) - рэгіянальны варыянт (паводле народнага вымаўлення сегмента *бар* на месцы графема *бр*) нарматыўнага *Зубр* - семантычнага ўтварэння ад апелятыва *зубр* 'дзікі лясны бык сямейства пастарогіх', а таксама (пераносна) 'Пра буйнога спецыяліста, уплывовую асобу (разм., жарг.)'. ФП: *зубр* (звер) - *зубр* (спецыяліст) - *Зубр* (празванне) - *Зубр* - *Зубар*.

472. **Зубец** (Ірына) - семантычны вытвор ад апелятыва *зубец* 'востры выступ на інструменце, прыладзе працы, частцы машыны і інш.', а таксама 'востры выступ на паверхні, аб'ектах чаго-небудзь'.

473. **Зубніца** (Ірына) - семантычны вытвор ад апелятыва *зубніца* 'шматгадовая травяністая расліна сямейства крыжакветных з буйнымі белымі, палавымі або пурпурнымі кветкамі'.

474. **Зубрыцкая** (Юлія) - вытвор з фармантам *-ская* ад тапоніма *Зубрычы* і значэннем 'народзінец, жыхарка названай мясцовасці, паселішча': *Зубрыч-ская* - *Зубрыц(ч/ц)-кая*.

475. **Зуеў** (Антон) - вытвор з прыналежным суфіксам *-еў* ад антрапоніма *Зуй* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Зуй-еў*. ФП: *зуй* ('ачоскі шэрці') - *Зуй* (мянушка, потым прозвішча) - *Зуеў*.

476. **Зяловіч** (Арсен) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-овіч* ад антрапоніма *Зяло* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Зял-овіч*. ФП: *зяло* ('насенне пустазелля ў збожжы') - *Зяло* (мянушка, потым прозвішча) - *Зяловіч*.

477. **Зяньковіч** (Дар'я) - вытвор з суфіксам бацькаймення *-овіч* ад антрапоніма *Зянька* / *Зянько* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Зяньк-овіч*. ФП: *зіна* (муж. імя -грэч. *Zenos* 'Зеўс') - *Зянько* (мянушка) - *Зянько* (прозвішча) - *Зяньковіч*. (Працяг у наст. нумары.)

ПАМ'ЯЦІ МІКАЛАЯ
ПУПКО

Сябры Івянецкай суполкі ТБМ імя Францішка Скарыны смуткуюць у сувязі з канчынай на 86-м годзе жыцця надзейнага сябра суполкі, грамадскага дзеяча, актыўнага змагара за беларускаць, прапагандыста роднага слова ў сваіх вершах, былога настаўніка, душэўнага, мудрага чалавека **МІКАЛАЯ МІКАЛАЕВІЧА ПУПКО**.

Вечнага супакою табе, сябар!

Памяці Міколы
Аўрамчыка

У 2007 годзе на літаратурным мерапрыемстве ў Палацы мастацтваў я пазнаёміўся з класікам беларускай літаратуры Міколам Аўрамчыкам, з якім мы абмяняліся нумарамі тэлефонаў. Творца запрасіў дадому. 3 лістапада 2007 года ён падпісаў мне вельмі цікавую кнігу ўспамінаў "Знаёмыя постаці", якая пабачыла свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура" у 2004 годзе. Літаратурна-мастацкае выданне мае наклад 2000 асобнікаў і чытаецца вельмі хутка і цікава...

Пасябралі з класікам. Я пачаў паведамляць шаноўнаму творцу апошнія навіны з літаратурнага жыцця г. Менска і краіны дзесьці раз у два тыдні... Таксама я прысутнічаў на 90-годдзі і 95-годдзі класіка. Я пазнаёміўся таксама з дочкамі літаратара і асабліва са спадарыняй Ірынай Мікалаеўнай.

23 верасня 2016 года класік запрасіў дадому, бо выйшла кніга яго выбраных твораў у "Беларускім кнігазборы". Аўтарам практы і галоўным рэдактарам з'яўляецца знакаміты Кастусь Цвірка. Адказным за выпуск з'яўляецца Георгій Кісялёў, а карэктарам слаўная Наталля Кучмель. Наклад кнігі 700 асобнікаў. З цікавасцю чытаюцца вершы класіка "Трыю", "Святлане", "Анкета", "Кузня", "Чаканне"...

Асабіста мне вельмі спадабаўся аўтабіяграфічны раман "У падземеллі", які я прачытаў усяго за 4 дні. Таксама з цікавасцю чытаюцца ўспаміны творцы "З імем Купалы ў сэрцы", "Сустрэчы", "Незабытае", "Пакутныя блуканні", "Шчодрасць паэзіі" і іншыя.

Вельмі сумна было прысутнічаць на развітанні з Міколам Аўрамчыкам, на якое прыйшлі амаль усе лепшыя паэты і прэзіаікі Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Было шкада, што адышоў апошні сябар Янкі Купалы.

*Аляксей Шаляхоўскі,
гісторык культуры,
літаратар.*

Актуальнае пераасэнсаванне жыццяпісу Скарыны

Гэты год багаты не толькі на навукова-папулярныя выданні, прысвечаныя подзвігу Францішка Скарыны, але і на сцэнічныя формы асэнсавання біяграфіі асветніка. У жніўні паспяхова прайшла і выклікала зацікаўленасць прэм'ера спектакля "1517" у сталічным тэатры беларускай драматургіі.

Новая інтэрактыўная пастапоўка "Друкар" па п'есе А. Петрашкевіча адбылася 4 кастрычніка ў менскім Ліцвінскім клубе ў прысутнасці

больш 100 гледачоў. Творчая група пад кіраўніцтвам Наталлі Бачышчы засяродзіла ўвагу на драматычных момантах з жыцця Францішка Скарыны і дазволіла адчуць выпрабаванні і пакуты першадрукара. Адзін з такіх эпізодаў адбываўся ў 1532 годзе, калі Скарына быў зняволены ў турме ў Познані за даўгі свайго брата Івана. Вартаўнік прыносіць ежу ў камеру і распытвае пана Францішка, ці не рабаўнік ён, ці не валацуга, ці не злодзей. Супраць Скарыны, які ўно-

сіў свае прапановы ў Статут ВКЛ 1529 года і марыў, каб у валадароў дзяржавы побач са зборнікам свецкіх законаў знаходзілася Біблія, плятуцца прыдворныя інтрыгі. Ён сумуе па доме, па каханай жонцы Маргарыце, балоча перажывае вестку пра пажар у друкарні. Яго ратуе моцная вера і суцяшае слова Божа.

Назіральнік у астрозе, ролю якога выканаў Раман Патапчук, разважае пра тое, колькі ўсяго спатрэбілася пану Францішку для першадрукаў: дасканалы пераклад Бібліі, над якім ён працаваў пяць гадоў, кірылічныя шрыфты, гравюры для ілюстрацый, папера і, ўрэшце, грошы. Ён пачынае глыбока паважаць яго, становіцца яго сябрам і дапамагае яму - прыносіць у камеру ягонныя кнігі.

Лёс доктара лекарскіх навук і кніжніка вырашаюць кароль Жыгімонт з каралевай Бонай Сфорцай. Яны запрашаюць на свой баль усіх гледа-

чоў Ліцвінскага клуба разам з дзецьмі і танчаць з імі мінуэты. Скарыне перадаюць ліст, у якім кароль вызваляе яго ад судовых прэтэнзій і абяцае сваю асабістую апеку.

Роль Францішка Скарыны выканаў будучы гісторык Радзён Мадатаў, які вучыцца ў магістратуры ў БДУ. У караля пераўвасобіўся Алег Рукаль, Гаштольд быў Барыс Гарбачэўскі, а роля каралевы прышла вельмі да твару выкладчыцы беларускай літаратуры Марыне Багародзь. Актуальнае пераасэнсаванне жыццявага шляху Скарыны ўдала дапаўняе творчыя імпрэзы юбілейнага года.

Эла Дзвінская.

На фота аўтара:

1. Кароль Жыгімонт і каралева Бона Сфорца (А. Рукаль і М. Багародзь);

2. Гаштольд і Францішак Скарына (Б. Гарбачэўскі і Р. Мадатаў).

Стакгольмская школа эканомікі ў Рызе

Балтыйскі лідар у бізнес-адукацыі

Мы гадуем таленты

Індывідуальныя кансультацыі
для бізнес-кампаній

www.sseriga.edu
office@sseriga.edu
+371 67015800

SIA Stockholm School of Economics in Riga
Рыга, Латвія

Пра лёс нашай спадчыны

МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Проспект Пераможцаў, 11, 220004, г. Мінск

Тэлефон (017) 203 75 74
Факс (017) 203 90 45

e-mail: ministerstvo@kultura.by

25.09.2017 № 06-02/5583

На № _____ ад _____

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Проспект Победителей, 11, 220004, г. Минск

Телефон (017) 203 75 74
Факс (017) 203 90 45

e-mail: ministerstvo@kultura.by

Старшыні грамадскага аб'яднання
"Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны"
Трусову А.А.

Аб разглядзе звароту

Паважаны Алег Анатольевіч!

У адпаведнасці з даручэннем Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь ва ўзаемадзейні з зацікаўленымі разгледжаны Ваш зварот па пытанні забеспячэння захаванасці палаца Рдултоўскіх у аг. Сноў Нясвіжскага раёна Мінскай вобласці. Паведамляем наступнае.

Пытанне далейшага выкарыстання гісторыка-культурнай каштоўнасці катэгорыі "2" "Былы палацава-паркавы ансамбль: палац, парк у аг. Сноў Нясвіжскага раёна Мінскай вобласці", якая знаходзіцца ў камунальнай уласнасці Нясвіжскага раёна, прапрацавана сумесна з Мінскім аблвыканкамам і дзяржаўнай установай "Нацыянальны гісторыка-культурны музей-запаведнік "Нясвіж".

Стан былога палацава-паркавага ансамбля ў аг. Сноў нельга назваць незадавальняючым. У належным стане знаходзяцца апорныя канструкцыі, падмуркі, дах палаца (што таксама пацвярджаецца заключэннямі экспертыз, праведзеных Нясвіжскім райвыканкамам за апошні год).

Не пацвердзілася інфармацыя аб наяўных дэфектах дахавага пакрыцця, цэласнасць якога фактычна не парушана. Наяўная адтуліна ў паддашковым перакрыцці ўнутры будынка не з'яўляецца крытычнай і не вядзе да разбурэння будаўнічых канструкцый. Фасады палаца не маюць сур'ёзных пашкоджанняў (акрамя фарбавальнага пласта), у добрым стане знаходзяцца дэкаратыўныя элементы, якія ўпрыгожваюць палац як звонку, так і ўнутры. У парку неабходна правесці работы па добраўпарадкаванні, чысціцы воднай сістэмы, аднак дзве асноўныя гістарычныя алеі захаваліся, і ў цяперашні час пагрозы іх страты не існуе.

Неабходна адзначыць, што пасля прыняцця ў камунальную ўласнасць дадзенай маёмасці Нясвіжскім райвыканкамам прымаюцца пэўныя меры па забеспячэнні яго захаванасці. Райвыканкамам забяспечана кругласутачная ахова аб'екта сіламі Дэпартаменту аховы МУС Рэспублікі Беларусь, праводзіцца штотраўнавы маніторынг стану аб'екта, пакоі і ўборка прылеглай да будынка тэрыторыі. Акрамя таго, будынак палаца забяспечаны вадой, тэлефоннай сувяззю, электразабеспячэннем, у ацяпляльны перыяд - цеплазабеспячэннем.

У цяперашні час Нясвіжскім райвыканкамам праводзіцца работа па арганізацыі адкрытага аўкцыёну Фондам "Мінскаблдзяржамаёмасць". Падрыхтаваны неабходны пакет дакументаў, уключаючы поўную інвентарызацыю будынкаў і збудаванняў на тэрыторыі гісторыка-культурнай каштоўнасці, экспертныя заключэнні аб стане аб'ектаў нерухомасці, інжынерных сетак, і вядзецца праца над заключным этапам ацэнкі маёмасці ў комплексе ўсіх будынкаў.

Улічваючы наяўнасць на тэрыторыі аб'екта будынкаў і памяшканняў, якія могуць быць абсталяваны для лячэбных і рэкрэацыйных мэтай без істотнай перапланіроўкі і перапрафілявання (інфраструктура шпітала пагранічных войскаў), адным з варыянтаў далейшага выкарыстання вышэйназванай гісторыка-культурнай каштоўнасці можа быць стварэнне санаторыя (базы адпачынку) за кошт прыватных інвестыцый.

Паводле папярэдніх ацэнак для правядзення рэстаўрацыйна-аднаўленчых работ на будынку палаца Рдултоўскіх неабходна каля 14,0 млн. беларускіх рублёў.

Прыняцце аб'екта спадчыны ў рэспубліканскую ўласнасць для стварэння на яго базе турыстычнага комплексу дзяржаўнай установы "Нацыянальны гісторыка-культурны музей-запаведнік "Нясвіж" лічым нямэтазгодным, з прычыны адсутнасці неабходных фінансавых сродкаў для вырашэння дадзенага пытання.

Сядзібны комплекс "Жыбартоўшчына", які размешчаны ў в. Жыбартоўшчына Дзятлаўскага раёна, не ўнесены ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь.

Паводле інфармацыі, прадастаўленай галоўным упраўленнем ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Гродзенскага абласнога выканаўчага камітэта, у адпаведнасці з рашэннем Дзятлаўскага раённага выканаўчага камітэта, ад 27.11.2014 № 476 "Об отчуждении объектов недвижимости за одну базовую величину" дадзены аб'ект у 2015 годзе прададзены з аўкцыёну індывідуальнаму прадпрымальніку.

Пры продажы маёмасці вызначаны наступныя ўмовы: увядзенне нерухомай маёмасці ў гаспадарчы абарот на працягу 2-х гадоў з моманту заключэння дамовы куплі-продажу, ажыццяўленне пакупніком прадпрымальніцкай дзейнасці з выкарыстаннем набытай нерухомай маёмасці на працягу 3-х гадоў з моманту ўключэння аб'екта ў гаспадарчы абарот, забарона на адчужэнне маёмасці да выканання ўмоў дагавора куплі-продажу.

Начальнік галоўнага ўпраўлення культуры і аналітычнай работы В.М. Чэрнік.

У Кракаве знайшлі дакумент з подпісам і пячаткай Васіля Цяпінскага

У Кракаве знайшлі дакумент з уласнаручным подпісам і пячаткай беларускага асветніка, пісьменніка і кнігадрукара Васіля Цяпінскага. Знаходка належыць магістру гістарычных навук Ягору Сурскаму, які працуе ў адзеле краязнаўства і археалогіі Інстытута гісторыі беларускай Нацыянальнай акадэміі навук. Які распавядае Сурскі Радзё Свабода, дакумент знаходзіўся ў бібліятэцы Польскай акадэміі навук у Кракаве сярод розных маёмасных і фінанса-

вых папераў шляхецкіх радоў, але храналагічна выбіваўся з пазначанага ў тэчцы датавання. Папера была анатаваная, у архіве ў Вільні нават знаходзіцца мікрафільм з дакументам, але ліст дагэтуль не быў уведзены ў навуковы абарот.

- Пячатка належыць да гербу Асвея, якім карысталіся і іншыя прадстаўнікі роду Цяпінскіх, на ёй выяўлены крыж і два паўмесяцы. Ініцыялы "WC" пацвярджаюць, што гэта асабістая пячатка Васіля Цяпінскага, - тлумачыць Сурскі.

Гісторык зрабіў даклад пра знаходку на кангрэсе "500 год беларускага кнігадруку" ў Нацыянальнай бібліятэцы. **Еўрапады.**
Фота: Ягора Сурскага.

Платная стажыроўка беларускіх менеджараў у ФРГ

Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь праводзіць мерапрыемствы па падвышэнні эфектыўнасці арганізацыі стажыровак беларускіх менеджараў у Федэратыўнай Рэспубліцы Германія, якія будуць рэалізаваны ў 2018 - 2019 гг. у рамках сумеснай заявы пра супрацоўніцтва ў падвышэнні кваліфікацыі кіраўнічых кадраў беларускай эканомікі, падпісанага 30.06.2015 г. паміж Федэральным Міністэрствам эканомікі і энергетыкі ФРГ і Міністэрствам эканомікі Рэспублікі Беларусь. Дэдлайн: 31.10.2017.

Дадзеная заява працягвае эканамічнае супрацоўніцтва паміж ФРГ і Рэспублікай Беларусь шляхам рэалізацыі двухбаковай Праграмы падвышэння кваліфікацыі кіраўнічых кадраў беларускай эканомікі.

Мэты Праграмы: садзейнічанне рэарганізацыі бе-

ларускай эканомікі і яе інтэграцыі ў сусветную эканамічную сістэму; умацненне рынкавай арыентацыі і падвышэнне конкурэнтаздольнасці беларускіх прадпрыемстваў; павелічэнне замежнаэканамічнага патэнцыялу беларускіх прадпрыемстваў; наладжванне кантактаў з нямецкімі прадпрыемствамі; падвышэнне прывабнасці беларускіх прадпрыемстваў для замежных фундатараў.

Удзельнікі праграмы аплачваюць навучанне ў Рэспубліцы Беларусь і праезд у Германію і назад. Кошт навучання - 470 беларускіх рублёў. Аплата праводзіцца пасля адбору па выніках гутаркі. Навучанне, пражыванне, сілкаванне (сняданкі і абеды), транспарт у Германію фінансуецца са сродкаў Федэральнага Міністэр-

ства эканомікі і энергетыкі Германіі. На 2018 год плануецца прыняць на стажыроўку ў агульнай колькасці 40 чалавек.

Кандыдаты і кандыдаткі павінны запоўніць анкету і накіраваць іх да 31.10.2017 па электроннай пошце на адрас: germany@sbmt.by для Марозава Радзівона Ігаравіча. Анкеты змешчаны на сайце www.sbmt.by у частцы "Наш Інстытут - Міжнародныя праекты - Беларуская-нямецкая стажыровачная праграма".

Крыніца: sbmt.by.

Беларуская мова - ТБМ наша будучыня

Ахвяраванні на ТБМ

- Герасіменка А.В. - 10 р., г. Гомель
- Чыгір Яўген - 10 р., г. Гародня
- Кунцэвіч Святлана - 20 р., г. Менск
- Сечка Зміцер - 10 р., г. Менск
- Яніцкая Майя - 10 р.
- Птушка С.І. - 5 р.,
г. Хільчыцы, Жыткавіцкі р-н
- Бусел Мікола - 5 р.,
г. Прушыншчы, Акцябрскі р-н
- Восіпава Аляксандра - 10 р., г. Гомель
- Лявонова Марыя - 20 р., г. Віцебск
- Несцераў Віктар - 10 р., г. Менск
- Сула Мікола - 40 р., г. Вілейка
- Асіпцова Алена 7 р., г. Магілёў
- Жыдаль Дзяніс - 20 р., г. Менск
- Дваранчык Юра - 15 р., г. Менск
- Старыкевіч Б.У. - 10 р., г. Менск
- Коўтан І.К. - 10 р., г. Менск
- Філіповіч Валер - 10 р., г. Менск
- Ралько Леанід - 10 р., г. Менск
- Панамароў Сяргей - 20 р., г. Менск
- Осіпава Аляксандра - 10 р., г. Гомель
- Амяльковіч Андрэй - 40 р., г. Менск
- Кукавенка Іван - 15 р., г. Менск
- Рабека Мікола - 40 р., г. Менск

- Шкірманкоў Фелікс - 10 р., г. Слаўгарад
- Чэчат Алесь - 15 р., г. Менск
- Санько Валер - 5 р., г. Ліда
- Несцераў Віктар - 20 р., г. Менск
- Бойса І.Б. - 15 р., г. Ліда
- Кот Валер - 5 р., г. Менск
- Саковіч Сяргей - 20 р., г. Слуцк
- Гнятуля Алег - 10 р., г. Менск
- Прылішч Ірына - 10 р., г. Менск
- Грыбоўскі Васіль - 5 р.,
г. Чурывавічы, Менскі р-н
- Марозаў Валер - 15 р., г. Менск
- Фядосенка А.В. - 10 р., г. Менск
- Анісім Алена - 100 р., г. Менск
- Панасюк А.П. - 20 р.,
г. Лясны, Менскі р-н
- Федасенка А.В. - 10 р., г. Менск
- Марозаў Валер - 15 р., г. Менск

Дзейнасць ГА "ТБМ імя Францішка Скарыны" па наданні роднай мове рэальнага статусу дзяржаўнай вымагае вялікіх выдаткаў. Падтрымка ТБМ - справа гонару кожнага грамадзяніна краіны.

Прасім Вашы ахвяраванні даслаць на адрас, вул. Румянцава, 13, г. Мінск, 220034, альбо пералічыць на разліковы рахунак ТБМ № BY84BLBB30150100129705001001 у Аддзяленні № 539 ААТ "Белінвестбанк" IBAN - BLBBBY2X (УНП 100129705) праз любое аддзяленне ашчадбанка Беларусбанк.

Паведамленне		Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" УНП 100129705	
атрымальнік плацяжы		атрымальнік плацяжы	
Аддзяленне № 539 ААТ "Белінвестбанк"		Аддзяленне № 539 ААТ "Белінвестбанк"	
назва банка		назва банка	
Рахунак атрымальніка	Асабовы рахунак	Рахунак атрымальніка	Асабовы рахунак
BY84BLBB30150100129705001001	BLBBBY2X	BY84BLBB30150100129705001001	BLBBBY2X
(прозвішча, імя, імя па-бацьку, адрас)			
Від плацяжы	Дата	Сума	
Ахвяраванні на дзейнасць ТБМ			
Пянь Разам		Пянь Разам	
Плательшчык		Плательшчык	
Касір		Касір	
М.П.		М.П.	
Квітанцыя		Квітанцыя	

Алег Трусаў

Гісторыя сярэднявечнай Еўропы (V - XV стагоддзі)

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

У самым канцы 70-х гг. XIV ст. Феафан Грэк, які прыехаў сюды з Візантыі, распісаў фрэскамі царкву Спаса-Праабражэння, збудаваную ў 1378 г.

але слабое з вайсковага гледзішча, войска ноўгарадцаў на чале з сынам Марфы Дзмітрыем Барэцікім на рацэ Шалоні. Маскоўцы забілі некалькі дзясяткаў тысяч чалавек, а некаторых забралі ў палон. Наўгародская эліта бы-

Феафан Грэк. Хрыстос-Пантакратар (фрагмент роспісу Спаса-Праабражэнскай царквы ў Ноўгарадзе, 1378 г.)

Крызіс у дзяржаве. Паступова, аднак, палітычнае жыццё і сістэма кіравання ў Наўгародскай рэспубліцы пачалі занепадаць. Да 1354 г. у Ноўгарадзе быў адзін пасаднік, але ў 1354 г. з'явілася калегія пасаднікаў з шасці чалавек і кожны з іх толькі год па чарзе мог кіраваць краінай. У 1417 г. калегія ўжо мела да 12 чалавек, а з 1423 г. - да 24 чалавек. З іх кола прызначаўся пасаднік толькі на паўгода кіравання, і ў сувязі з гэтым паступова пачаўся крызіс дзяржаўнай улады. З 1420 г. Ноўгарад мае свае манеты з выявай Святой Сафіі. Гербам горада ў XV ст. стала выява "вечавай сцепені" (прыступкавае збудаванне, трыбуна веча), а таксама, уздоўж яе, выява жазла пасадніка.

Насельніцтва краіны складалася з эліты - баяр, "жытных людзей" - буйных землеўласнікаў, дробных баяр і купцоў. Асноўная маса гараджан - гэта дробныя рамеснікі (чорныя людзі). На вёсках жылі сяляне-палоўнікі, на прыватных баярскіх землях, і смерды - на дзяржаўных землях. Былі яшчэ і сяляне-земцы, якія мелі ўласную зямлю, але апрацоўвалі яе разам з суседзямі, грамадою. Некаторыя гараджане мелі сваю зямлю за горадам, і таму яны атрымалі мянушку "лутшыя" людзі. Самых знатных баяр у Ноўгарадзе было каля 50 чалавек. Фактычна яны і кіравалі краінай.

Пасля таго як маскоўскі князь Іван III пачаў называць Ноўгарад сваёй воччынай, ноўгарадцы вырашылі прасіць дапамогі ў ВКЛ. Склалася антымаскоўская партыя на чале з удавой ноўгарадскага пасадніка Марфай Барэцікай і яе сынамі. У 1470 г. ноўгарадцы запрасілі на пасаду службы лага князя праўніка Альгерда Міхайлу Алелькавіча. У 1471 г. урад краіны накіраваў да князя ВКЛ Казіміра паслоў з просьбаю далучыцца да ВКЛ на правах аўтаноміі. Гэта вельмі не спадабалася Маскве, яна пачала вайну і разбіла вялікае,

ла або знішчана фізічна, або адпраўлена ў маскоўскія турмы. Усю іх маёмасць забраў маскоўскі князь. Такім чынам, у 1478-1479 гг. Наўгародская рэспубліка канчаткова спыніла сваё існаванне.

2. Пскоўская рэспубліка

Роскіт Пскова пачаўся ў XIII ст. Пра гэта сведчаць яго абарончыя збудаванні. З XIII ст. да Крома быў прыбудаваны яшчэ адзін умацаваны гарадскі квартал, які атрымаў назву *Даўмонт* горад. На працягу XIV-XV стст. тут паставілі шэсць мураваных храмаў і мураваныя палаты. Археалагі знайшлі рэшткі гэтых будынкаў, а таксама сляды старажытных вуліц, вымашчаных драўлянымі плахамі на лагах. Шырыня іх вагалася ад 3 да 3,15 м, а паабал стаялі платы з абчасаных бярэнаў дыяметра ад 8 да 12 см. Быў знойдзены і драўляны вадаправод у выглядзе труб, што складаліся з двух жалабоў, абгорнутых бярозай. Гараджане ў гэты час жылі ў драўляных хатах плошчай у сярэднім 20-25 м².

У 1309 г. будуецца трэцяе кола гарадскіх муроў, і з'яўляецца ўмацаваны *Сярэдні горад*. У канцы XIV - пачатку XV стст. гарадскія мury дабудавалі і павялічылі іх таўшчыню да 4 м, а таксама паставілі шэсць вежаў з байніцамі. У другой палове XIV ст. будуецца новы мураваны *сабор св. Тройцы*, 20 іншых мураваных храмаў у розных частках горада і чацвёртае кола гарадскіх муроў, абнесенае глыбокім ровам. Асобны раён горада называўся Запскоўскім і знаходзіўся на другім беразе рэчкі *Пскавы*.

З XIV ст. склалася самастойная *пскоўская будаўнічая школа*, адрозная ад ноўгарадскай. Пскоўскія дойліды стварылі аднакупальную, трохапсідную кубічную кампазіцыю храма, а таксама асобны тып бесслуповага храма з сістэмай прыступкавых скля-

пенняў. Плоскія пабеленыя сцены падзялялі плоскімі лапатамі на тры часткі, з паўкруглымі аркамі ў завяршэнні храма. У якасці прыкладу можам прывесці царкву *Ўспення ў Мялятаве* (1463 г.). Адною з адметных рысаў пскоўскай школы былі высокія шматпалётныя званіцы.

У XIV-XV стст. расквітнела і *пскоўская школа жывапісу*. Творы вылучаюцца павышанай экспрэсіяй вобразаў, падкрэсленасцю блікаў і выразнасцю мазка пэндзля. Гэта - фрэскі вышэйгаданага сабора Раства Багародзіцы і царквы *Ўспення*. Да другой паловы XIV ст. адносяцца ўнікальныя абразы: "*Сабор Маці Божай*" і "*Параскева Пятніца, Варвара і Ульяна*".

У XV ст. узнікае славыты *Пскоўска-Пячорскі манастыр* у мясцовасці Пячора, які меў абароннае значэнне. У 1473 г. збудавалі першую падземную *пячорную Ўспенскую царкву*. У XVI ст. вакол манастыра ўзнікае пасад, які абнеслі разам з манастыром мурам з 9-цю вежамі. Уваход ішоў праз *Святыя вароты з вежай*. Падземныя пячоры маюць даўжыню каля 200 м. У XVI ст. у манастыры зрабілі шматпалётную двух'ярусную вежу-званіцу з гадзіннікам. У XVI-XVII стст. тут будуецца 4 цэрквы, якія дайшлі да нашых дзён.

У 1465 г. узнікае пятае кола гарадскіх муроў Пскова. Горад дзяліўся на *7 канцоў*, з іх два - у Запскоўі. Канцы падзяляліся на *сотні*. За межамі горада з'явіліся рамесныя слабоды. У цэнтрах канцоў, або спагод, пачалі будаваць храмы, якія адначасова былі і складамі зброі.

У XVI ст. гарадскія мury мелі даўжыню 9 км, уздоўж іх мясціліся 37 вежаў, з якіх вылучалася вежа *Грымячая*, збудаваная ў 1524 г.

Пскоўская дзяржава была невялікай і займала тэрыторыю ўздоўж рэк *Вялікай і Наровы*. З поўдня на поўнач яна мела даўжыню каля 300 км пры шырыні каля 100 км. Акрамя рэчак, Пскоўская зямля мела і два буйныя возеры - Чудскае і Пскоўскае.

Найвышэйшым органам улады Пскоўскай рэспублікі было народнае веча, якое выбірала спачатку аднаго, а потым з 1420 г. - двух пасаднікаў, *канчанскіх старостаў* і *соцкіх*. Існавала ўрадавая рада на чале з запрошаным (наёмным) князем, які кіраваў баявой дружнай і служыў за грошы (*корм*). Была і судовая *калегія* - гаспода, у якую ўваходзілі выбарныя чальцы з ліку баяр.

Пскоўскае грамадства складалася з баяр (але не вельмі багатых), купцоў, рамеснікаў і вольных сялян, якіх звалі *земцамі*, або *сябрамі*. Бедныя сяляне бралі зямлю ў арэнду і называліся *ізорнікамі*. А халопаў тут не было.

Княжанне Даўмонта. Вялікі ўклад у атрыманне Псковам незалежнасці ад Ноўгарада зрабіў князь *Даўмонт*. Гэты нальшчанскі князь у 1263 г. забіў Міндоўга, заснавальніка ВКЛ, і ў 1265 г. з дружнай колькасцю 300 чалавек уцёк у Пскоў, ратуючыся ад войска сына Міндоўга - Войшалка. У 1266 г. ён прымае хрысціянства і імя Цімафей ды абіраецца князем. Доўгі час ён ваявае з крыжакамі, а таксама з Полацкам і нават забівае полацкага князя Гердзена. Пасля смерці князя кананізавалі як *Святога Цімафея* - абаронцу Пскова, а яго меч лічыўся сімвалам незалежнасці.

У часы Гедыміна Пскоў хацеў канчаткова вызваліцца з залежнасці ад Ноўгарада, і таму яго адносіны з ВКЛ значна палепшыліся. Актыўна дапамагаў пскоўцам зяць Гедыміна, вышэйгаданы Давыд Гарадзенскі. Калі крыжакі ў 1323 г. аблажылі Пскоў, ён адагнаў іх лд горада і знішчыў сценабітныя машыны крыжакоў.

У 1341 г. пскоўцы звярнуліся па падтрымку да Альгерда, і ён прыйшоў ім на дапамогу разам з Кейстутам. Сын Альгерда Андрэй быў ахрышчаны і стаў пскоўскім князем з 1342 па 1345 г. Яго наміскам быў таксама выхадзец з ВКЛ - *Юрый Вітаўтавіч*. У 1342 г. пры абароне Пскова ад крыжакоў загінуў сын полацкага князя *Воіна - Любка*.

Атрыманне незалежнасці Псковам. У 1348 г., па слях падпісання з Ноўгарадам *Болатаўскай дамовы* Пскоўская дзяржава канчаткова зрабілася незалежнай. Аднак духоўная ўлада засталася ў руках ноўгарадскага ўладыкі, які раз у тры гады прыязджаў у Пскоў і здзяйсняў царкоўны суд.

У XV ст. эканоміка Пскова знаходзілася на ўздыме. Сяляне вырошчвалі шмат жыта, а таксама пшаніцу, авёс, ячмень. На гарадах збіралі добрыя ўраджайныя рэпы, цыбулі і капусты. Пскоўскі лён актыўна вывозіўся ў краіны Прыбалтыкі. Актыўна развівалася рыбалоўства, вырабляліся вялікія лодкі - *учаны*. Славіліся і мясцовыя рамеснікі, якія шлі адзенне, апрацоўвалі металы і скуры, выраблялі солад і малолі муку. Пскоўскія муляры запрашаліся на працу ў Масквію ды іншыя краіны ўсходняй Еўропы. У Пскове таксама квітнеў выраб званоў. Актыўна развівалася і гандаль з суседзямі - Цверскай дзяржавай, Ноўгарадам, Разанню, ВКЛ, а таксама з нямецкімі краінамі. З 1424 г. Пскоў наладзіў чаканку ўласнай срэбнай манеты з выявай рысы - герба горада.

У XV ст. Пскоў пачаў праводзіць прамаскоўскую палітыку і спадзяваўся такім чынам захаваць сваю незалежнасць. Ён падтрымліваў Масквію ў войнах з Ноўгарадам і ВКЛ, асабліва падчас вайны 1500-1503 гг. Але гэта не да-

памагло пскоўцам, бо Масквія не хацела мець побач з сабою незалежную рэспубліку.

Наступ Масквы. 13 студзеня 1510 г. маскоўскае войска ўвайшло ў Пскоў, быў спушчаны са званіцы вечава звон як сімвал волі і незалежнасці. Трыста самых багатых сем'яў пскоўскіх баяр і купцоў адправілі ў высылку. Прычым ім усім дазвалялі ўзяць з сабою толькі тое, што яны мелі як вопратку на сваім целе. Таму на дзяцей апрадалі па двое-трое футраў, хавалі залатыя манеты ў жаночую бялізну. Як жа раскулачванне ў сталінскія гады нагадала даўнюю практыку маскоўскіх уладароў!

Да сённяшняга часу захаваліся пскоўскія летапісы XIV-XVII стст. у колькасці 25 спісаў. Найбольш цікавы - летапісны збор 1450-х - 1460-х гг., які вёўся пры *Траецкім манастыры*.

3. Вялікае Княства Смаленскае

На захадзе суседам Вялікага Княства Смаленскага ў XIV стагоддзі становіцца Вялікае Княства Літоўскае, а на ўсходзе - Вялікае Княства Маскоўскае, улус Залатой Арды. На мяжы XIII-XIV стст. Мажайскае ўдзельнае княства захапілі маскоўскія ваяры. Аднак тады ж смаленскія князі бяруць пад часовы кантроль бранскія землі. Пасля шлюбу з віцебскай князёўнай вялікі князь Альгерд далучае да ВКЛ Віцебскае княства і выходзіць на межы са Смаленскім. Смаленскі князь Іван прызнае Гедыміна напрыканцы 1320-х гадоў "сваім старэйшым братам" з мэтай захаваць гандлёвы шлях па Заходняй Дзвіне з ганзейскімі гарадамі.

У 1331 і 1333 гг. маскоўскія войскі робяць два напады на Смаленск, але ён адбіваецца і спыняе выплату даніны Залатой Ардзе. Смаленск становіцца саюзнікам ВКЛ, і ў 1348 г.: смаленскія войскі ўдзельнічаюць у бітве з крыжакамі на *рацэ Страве* на баку ВКЛ, прычым адзін са смаленскіх князёў гіне ў гэтай бітве.

У 1352 г. на Смаленшчыну з Заходняй Еўропы прыходзіць эпідэмія чумы. Шмат людзей у розных смаленскіх гарадах памерла, і дзяржава падупала. Скарыстаўшыся гэтым, князь Альгерд далучае да ВКЛ Мсціслаў, Крычаў і Рослаў. Але потым ён падпісвае саюзніцкую дамову са смаленскім князем Святаславам, і яны разам робяць паход на Маскву. Пасля таго як Ягайла ў 1385 г. становіцца польскім каралём, князь старэйшы брат, полацкі князь Андрэй, вырашас з дапамогай крыжакоў і смаленскага князя Святаслава захапіць уладу ў ВКЛ. Святаслаў спачатку паспрабаваў захапіць Віцебск і Воршу, а потым аблажыў Мсціслаў, каб вярнуць сабе Мсціслаўскае княства

Аднак войскі Ягайлы 7 траўня 1386 года разбілі пад Мсціславам смалян, забілі князя Святаслава і аблажылі Смаленск. Смаленскас веча заплаціла вялікі выкуп, і князем стаў сын Святаслава *Юрый*. Ён мусіў прысягнуць на вернасць Ягайлу і стаць яго васалам.

У гэты час да ўлады ў ВКЛ прыходзіць князь Вітаўт, жанаты з дачкою смаленскага князя Святаслава - Ганнай. Ён

Смаленскі ваяр з гербавым шчытом. Вялікае-рэканструкцыя.

вырашае далучыць Смаленшчыну да ВКЛ. У 1395 г. ён бярэ ў палон смаленскіх князёў, ліквідуе Вялікае Княства Смаленскае і садзіць тут свайго намесніка. Аднак князь Юрый здолеў пазбегнуць палону і ўцёк. Пасля паразы Вітаўта ў 1399 г. у вайне з Залатой Ардой (бітва на Ворскле) Юрый захапіў Смаленск і кіраваў ім да 1403 года, калі Вітаўт зноў, і ўжо канчаткова, заняў горад і княства. У 1410 г. тры смаленскія палкі ўзялі чынны ўдзел у знакамітай Грунвальдскай бітве: гэта былі палкі з Воршы, Мсціслава і Смаленска. Аднак у рускіх і савецкіх падручніках іх упарт называюць "тры рускія смаленскія палкі". І гэта не выпадкова, бо менавіта смаленскія палкі фактычна выратавалі сітуацыю ў цэнтры баявога сыхту саюзных войскаў і стрымалі крыжацкі наступ, нягледзячы на вялізныя страты.

У красавіку 1440 г. жыхары Смаленска паднялі ўзброенае паўстанне супраць намесніка вялікага князя ВКЛ ваяводы Андрэя, і смаленскім князем стаў мсціслаўскі князь *Юрый Сямёнавіч*. Да яго далучыліся жыхары Віцебска і Полацка. Новы князь ВКЛ Казімір восенню 1440 г. выступіў супраць паўстанцаў. Юрый уцёк у Ноўгарад, а войскі Казіміра ўзялі Смаленск ды іншыя гарады. Паўстанне згасла.

(Працяг у наст. нумары.)

Да 100-годдзя абвяшчэння Беларускай Народнай Рэспублікі

Генерал Кандратовіч і БНР

Леанід Лаўрэш

Захар'еўская, 24 . Генерал Кандратовіч прысутнічае ў спісе 29-ці першых сяброў партыі.

Ужо 8 траўня 1917 г. Кандратовіч прыняў на сябе камандаванне 75-й пяхотнай дывізіяй. У 1914 г. гэтая дывізія была створаная на базе 38-й і ўваходзіла ў склад Варшаўскай вайсковай акругі. Дывізія брала ўдзел у бітве пад Варшавай, а ў 1917 г. дыслакавалася ў Беларусь. Травень 1917 г. - не лепшы час для таго, каб генералу ад інфантэрыі ва ўзросце 59 гадоў аднаўляць сваю вайсковую кар'еру. Расійская армія развальвалася, генералаў здымалі з пасады. На 1 траўня 1917 г. былі адхілены ад сваіх пасады 3 з 5 галоўнакамандуючых войскамі фронту (60%), 7 з 14 камандуючых арміямі (50%), 39 з 77 камандзіраў корпусаў (50,5%), каля траціны начальнікаў дывізіяў (75 з 240), такім чынам, больш за палову вышэйшага каманднага складу былі выкінутыя з войска. У траўні 1917 г. зафіксаваны першыя забойствы генералаў на фронце. 17 траўня група салдат арыштавала і забіла камандзіра 177-й пяхотнай дывізіі генерала Я.Я. Любінскага. Тады ж загінуў ад рук сваіх салдатаў камандзір 184-й пяхотнай дывізіі генерал П. А. Шкарпэтак. А хваляванні ў 75-й дывізіі пачаліся з сакавіка. Захавалася аператыўная перапіска за вясну 1917 г. штаба корпуса, якому падпарадкоўвалася 75-я дывізія. Адна з спраў штаба - "Аб розных здарэннях у сувязі з уварэннем новага ладу" - на 115 лістах уяўляе з сябе карціну распаду войска - арышты старэйшых камандзіраў прапаршчыкамі, непадпарадкаванне загадам цэлых палкоў 75-й дывізіі, масавае дэзертырства, бездапаможнасць вышэйшага камандавання, жудасны стан перадавых частак, крывавае шлях шыхтовых афіцэраў; два дзсяткі лістоў гэтых тэчак апісваюць хваляванні ў красавіку 1917 г. у 75-й дывізіі. За адзін месяц у дывізіі змянілася тры камандзіры: генералы Штэгельман (папяхова камандаваў дывізіяй з 1914 г.), Снесараў (быў камандзірам 2 тыдні ў красавіку), Баркоўскі. У траўні гэтую дывізію прыняў К.А. Кандратовіч. Але ў канцы верасня 1917 г. Часовы ўрад чамусьці запланавану 75-ю дывізію, якая дыслакавалася ў Беларусі падвергнуць "мусульманізацыі", паводле планаў 75-й пяхотнай дывізія павінна была камплектавацца татарамі з Казані.

Упэўнена можна выказаць здагадку, што вяртанне Кандратовіча да камандавання рэальнай вайсковай часткай было выклікана перспектывай беларусізацыі войска і ўдзелам у гэтым генерала. Тым больш, што 15 траўня 1917 г. у Менску ўзнікла Беларуска вайсковая арганізацыя, якая згуртавала вайскоўцаў, што знахо-

дзіліся ў Менску

З успамінаў згаданага ў папярэдніх артыкулах генерала Джункоўскага бачна, што з чэрвеня 1917 г. генерал ад інфантэрыі К.А. Кандратовіч камандаваў 3-м Сібірскім корпусам, але нечым не дагэдзіў начальству (вядома, што апошні да Кандратовіча камандзір корпуса генерал-лейтэнант В.А. Трафімаў пайшоў у адстаўку з пасады 6 красавіка 1917 г.).

Магчыма з-за таго, што гэтым корпусам тры месяцы камандаваў Кандратовіч, Васіль Захарка пісаў пра беларусізацыю 3-га корпуса, называючы яго не 3-м Сібірскім, а 3-м Армейскім.

У 1917 г. наступіў кароткі перыяд гісторыі, калі нацыянальныя рухі Расійскай імперыі маглі скарыстацца з дэмакратыі, здабытай пасля перамогі Лютаўскай рэвалюцыі. Наступны спрыяльны перыяд гісторыі для паняволеных нацый наступіць толькі ў 1991 г. але таксама хутка закончыцца.

У кастрычніку 1917 г. расійскі Часовы ўрад і Стаўка на прапанову генерала Мікалая Духоніна, выканаўцы абавязкаў Вярхоўнага галоўнакамандуючага, прыступілі да перафармавання арміі на нацыянальна-тэрытарыяльных асновах. У сувязі з гэтым было дазволена арганізаваць у Менску з'езд беларусаў-вайскоўцаў Заходняга фронту. Прысутныя выказаліся за пераўтварэнне Расійскай дзяржавы ў федэратыўную дэмакратычную рэспубліку, арганізацыю Беларускага войска прызналі важнейшай задачай. З'езд стварыў Цэнтральную беларускую вайсковую раду (ЦБВР). Яе часовы выканаўчы камітэт узначаліў былі настаўнік, старшы ўнтар-афіцэр 24-га транспарту 5-га абознага батальёна Сымон Рак-Міхайлоўскі, яго намеснікамі сталі, таксама былі настаўнік паручнік К. Езавітаў, і малодшы ўнтар-афіцэр 24-й асобнай тэлеграфнай роты 12-й арміі Я. Мамонька (хутка яго змяніў студэнт Тамаш Грыб). Як бачым, досвед у ваеннай справе ў гэтых людзей быў, у лепшым выпадку, на ўзроўні малодшага тылавога афіцэра.

На з'ездзе воінаў-беларусаў Заходняга фронту генерал Кандратовіч быў абраны ў ЦБВР. Удзельніца з'езду Зоська Верас пісала: "Увечары ў зале Губернскага дому з'езд адкрыўся. Колькі было дэлегатаў - ня помню. Але шмат салдатаў і афіцэраў - з генералам Кандратовічам".

9 студзеня 1978 г. у адказ на запыт Міколы Ермаловіча пра генерала, Зоська Верас патлумачыла: "З'езд вайскоўцаў Заходняга фронту адбыўся 18-21 кастрычніка 1917 г. Я была дэлегаткай і адной з арганізатаркай, прытым - адзінай жанчынай на з'ездзе. Загадка прыгатавання значкі - бел-чырвона-белыя - парадка-

вала ўсім сябрам з'езду і ўспалоілася. Аж тут падходзіць нехта да мяне і кажа: "А ў генерала Кандратовіча значка німа". А ў мяне ўжо - ніводнага. Тады я адшпіліла сваю гаспадарскую бел-чырвона-белую разэтку (круглую) і прышпіліла генералу. На трэці дзень з'езду пасадылі мяне запісываць тых, хто хоча ў беларускія батальёны. Першым запісаўся генерал Кандратовіч...".

15-24 кастрычніка 1917 г. у Менску адбылася другая сесія Цэнтральнай рады беларускіх арганізацый і партый (ЦРБАіП), падчас якой гэты орган быў ператвораны ў Вялікую беларускую раду (ВБР), якая павінна была стаць зародкам будучага органа дзяржаўнай улады. Як сведчыць фотаздымак з гэтага мерапрыемства, генерал узяў у ім удзел. Да таго ж яго памятае і Зоська Верас: "Калі рабілі здымак удзельнікаў Усебеларускага з'езду і Вайсковага (у залі Губэрнатарскага дому), то і ген. Кандратовіч на гэтым здымку ёсць (здымак маю)".

Пасля гэтага пачалася канкрэтная праца па арганізацыі беларускіх вайсковых фармаванняў. Утворанае ў гэты час бюро па арганізацыі Беларускага войска ўзначаліў генерал Кіпрыян Кандратовіч, ветэран балканскай, японскай і Першай сусветнай войнаў, аўтар тэарэтычных прац у вайсковай галіне. Ягонымі памочнікамі былі генерал-маёр Пажарскі, палкоўнік Камароўскі і паручнік К. Езавітаў. Кандратовіч распараджаў адпаведны план і атрымаў дазвол на стварэнне Беларускага палка ў Менску, а пасля - Беларускага корпуса на Заходнім фронце.

У канцы кастрычніка 1917 г. дэлегацыя воінаў-беларусаў Заходняга фронту ў складзе старшыні выканкама ЦБВР С. Рака-Міхайлоўскага, К. Кандратовіча, М. Ярушэвіча і І. Шчэрбы выехала ў Стаўку ВГК дзеля перамоваў з Вярхоўным галоўнакамандуючым генералам М. Духоніным аб арганізацыі беларускіх вайсковых фармаванняў. Генерал М. Духонін першапачаткова нічога канкрэтнага не адказаў, але праз некалькі дзён прыслаў тэлеграму, якая дазваляла фармаванне беларускіх аддзелаў праз папаўненне беларусамі выбраных адзінак расійскага войска. К. Кандратовіч распараджаў адпаведны план і атрымаў дазвол на стварэнне Беларускага палка ў Менску, а потым і Беларускага корпуса на Заходнім фронце.

У час, калі генерал К. Кандратовіч чакаў канкрэтных распараджэнняў Стаўкі, М. Духоніна паплынаў нарастаючы канфлікт з бальшавіцкімі ўладамі. 9 лістапада генерал М. Духонін быў зняты з пасады галоўнакамандуючага. На яго месца бальшавікі прызначылі паручніка Мікалая Крыленку.

Бальшавікам тады таксама ўдалося зняць з пасады галоўнакамандуючага Заходнім фронтам генерала П. Балубева. ЦБВР і ВБР у той час негалоўна прызначылі бальшавіцкую цэнтральную ўладу і не згаджаліся толькі з узурпацыяй мясцовай улады.

Кастусь Езавітаў пісаў: "У віну ген. Кандратовічу безмоўна трэба палічыць тое, што ён не зразумеў усёй вялікай адпаведнасці моманту і ня змог перажаргнуць праз вайсковую традыцыю, патрабуючую ад падпарадкаванага безмоўнай паслухмянасці распараджэнню старшага і не даказаў, з належным у гэтым выпадку упорствам і націскам, усю неадкладную патрэбнасць зараз-жа, не трацячы ніводнай хвіліны часу, развязаць беларускую вайсковую справу ў поўным маштабе і хутка дадаць патрэбныя срочныя загады".

Але генерал К. Кандратовіч быў чалавека старой школы, трымаўся прысягі і чакаў распараджэнняў ад законнага вышэйшага кіраўніцтва. Пазіцыя старога ваіка складалася ў тым, што патрэбна палітычнае рашэнне, пасля якога прафесійныя вайскоўцы выканаюць свой абавязак. Але Часовага ўраду, ад імя якога Духонін дазволіў стварэнне Беларускага войска, ужо не было, а да прыняцця палітычнай дэкларацыі аб суверэнітэце Беларусі заставалася яшчэ тры месяцы, па мерках рэвалюцыйнага часу - цэлая эпоха. Не з'яўляючыся палітыкам, як, напрыклад, Пілсудскі, фармаваць войска, якое будзе служыць невядома каму, генерал не мог. І таму ягоны намеснік, палкоўнік Камароўскі, стрымліваў малодшы калега ад "неабдуманых крокаў". Такім чынам, па-за межамі Менска арганізацыйную працу па стварэнні Беларускіх вайсковых фармаванняў генерал аддаў на волю лёсу. Між тым, дзякуючы ініцыятыве франтавых рад, якія рэалізавалі пастановы сваіх з'ездаў, праца па фармаванні Беларускіх аддзелаў павольна працоўвалася наперад.

На 14 лютага 1918 г. генерал Кандратовіч лічыўся ў распараджэнні начальніка штаба арміі Заходняга фронту.

Тым часам галоўнакамандуючы М. Крыленка выдаў загад на стрыманне "нацыяналізацыі" войскаў і забараніў скліканне народных з'ездаў у прыфрантавых зонах. Суровыя загады, скіраваныя супраць украінцаў і палякаў, камандуючы Заходнім фронтам А. Мяснікоў выкарыстаў супраць беларусаў і загадаў 8 снежня далучыць салдат 1-га Беларускага палка ў Менску да размешчанага ў гэтым горадзе 289-га запаснага палка пяхоты. Гэта была ліквідацыя Беларускага палка. У ноч з 31 студзеня на 1 лютага 1918 г. ба-

льшавікі арыштавалі чальцоў ЦБВР.

18 лютага немцы занялі Маладзечна і пачалі наступ на Менск. Бальшавікі спешна пакідалі горад. 19 лютага беларускія вайскоўцы вырашылі ўзяць на сябе ахову парадку ў горадзе. Камендантам Менска стаў К. Езавітаў. Спехам арганізаваныя групы беларускіх вайскоўцаў і чальцоў прафсаюзаў каля 21.00 пачалі займаць горад. Аперацыю па захопе горада пачалі таксама і польскія вайскоўцы. 20 лютага беларускія атрады былі аб'яднаныя ў 1-ы Менскі полк. 23 лютага ў 11-й гадзіне раніцы ў Менск увайшлі нямецкія войскі. 25 лютага немцы раззброілі беларускія часткі.

На пачатку красавіка немцы забаранілі дзейнасць Народнага Сакратарыята БНР. Шукаючы выйсця з такога становішча, Рада БНР дакааптавала ў свой склад кіраўнікоў беларускіх прыхаваных з утвораўнага ў лютым 1918 г. Менскага Беларускага народнага прадстаўніцтва. Вядучымі палітыкамі прыхаваных былі Р. Скірмунт, П. Алексіюк, генерал К. Кандратовіч, ксёндз В. Гадлеўскі, генерал А. Багдановіч, праціерэй А. Кульчыцкі, А. Уласаў, В. Чавусаў.

Пра Камітэт Беларускага народнага прадстаўніцтва, яго ўдзельнік Вінцэнт Гадлеўскі пісаў: "25 лютага быў выбраны і Выканаўчы Камітэт Прадстаўніцтва ў ліку 9-ці асоб, у які ўвайшлі: пратаерэй Кульчыцкі, генерал Кандратовіч, Скірмунт, кс. Гадлеўскі, Уласаў, Аляксюк, Чаўсаў, Зямкевіч і Русеўскі". Прадстаўніцтва аб'ядноўвала палітычныя сілы, якія канкуравалі з Беларускай сацыялістычнай грамадой. У праграмных дакументах заявіла, што "прадстаўляе інтарэсы Беларускага народу і з'яўляецца палітычным цэнтрам", які абараняе незалежнасць Беларусі, культуру і самабытнасць Беларускага народа.

Віленская газета "Гоман" перадрукавала артыкул з "Беларускага шляху" № 20 ад 16.04.1918 г., у якім гэтай падзеі давалася такая ацэнка: "У Раду Рэспублікі адразу ўвайшоў моцны "цэнтр", і цяпер праца над абудаваннем Беларускай Народнай Рэспублікі пойдзе моцнымі крокамі... Рада пры яе чыста сацыялістычным складзе мела многа крытыкаў добраахвотных і злых... цяпер - пры новым складзе з Беларускім моцным цэнтрам і левым крылом мае магчымасць быць працэдуальнай... Мы дакачаліся вялікай хвілі, калі беларусы зрабілі адзіны нацыянальны фронт".

Пасля 25 сакавіка 1918 г. стварэнне Беларускага войска было працягнутае.

У сярэдзіне красавіка 1918 г. у спісе 80-ці сяброў Ра-

ды Беларускай Народнай Рэспублікі, ад Камітэта Беларускага прадстаўніцтва, пад № 42 прысутнічае і генерал Кандратовіч.

Дзякуючы сваёй кампетэнтнасці, дзеячы Менскага Беларускага народнага прадстаўніцтва мелі большую павагу ў немцаў, чым сацыялісты ў складзе Рады БНР. 25 красавіка Рада БНР па ініцыятыве Р. Скірмунта паслала тэлеграму з падзякай нямецкаму кайзеру Вільгельму II і прасіла аб дзяржаўнай незалежнасці ў звязе з немцамі. Тэлеграму падпісалі: кіраўнік Рады БНР І. Серада, кіраўнік Народнага Сакратарыята Я. Варонка, Р. Скірмунт і іншыя. Кандратовіча сярод іх не было.

Тэлеграма нямецкаму кайзеру Вільгельму II выклікала востры крызіс у Беларускім руху. Распаўся Народны Сакратарыят, з якога ў знак пратэсту выйшлі некалькі міністраў. На пачатку траўня на яго месцы была створаная Рада міністраў пад кіраўніцтвам Р. Скірмунта. Сакратаром унутраных спраў у гэтай радзе быў прызначаны генерал Кіпрыян Кандратовіч, замежных спраў - А. Аляксюк, сельскай гаспадаркі - Р. Астроўскі. Новага ўраду не прызначылі старшыня Народнага Сакратарыята БНР Язэп Варонка, якога падтрымлівала частка Рады БНР. Аб утварэнні новай рады ў нумары ад 22 траўня паведамляла віленская газета "Гоман". Урад Скірмунта праіснаваў да 22 ліпеня 1918 г.

У Вільні інтарэсы Рады БНР прадстаўляла падпарадкаваная ёй Віленская Беларуска вайсковая рада, якую Германія прызначыла ў якасці Беларускага нацыянальнага прадстаўніцтва. 20 чэрвеня 1918 г. Язэп Варонка з Менска піша Антону Луцкевічу ў Вільню пра тое, што генерал "Кандратовіч перадаў вам "на выданне" "Гомана" як два разы ў тыдзень" ад Народнага Сакратарыята - 5 000 рублёў", 23 чэрвеня ён паведамляе, што генерал ужо павёз грошы. У Менск Кандратовіч вярнуўся 27 чэрвеня і 28 чэрвеня ўдзельнічаў у паседжанні Рады БНР, на якой разглядаліся пытанні міжнароднага і ўнутранага стану Беларусі, пытанні бежанцаў і "жэлаванне членам Рады, іх правы і абавязкі".

Адметна, што Каштарыс Рады БНР на "выплату пэнсіі сябрам Рады за 20.03. - 1.07.1918" паказвае, што ў адрозненні ад большасці сяброў Рады, Кіпрыян Кандратовіч грошы за сваю працу не атрымаваў. Беларускі генерал жыў на асабістыя сродкі, выдаткоўваўся на паездкі па краіне бо, верагодна, лічыў несумленным для сябе браць грошы ад дзяржавы, якая яшчэ толькі адраджалася.

(Заканчэнне ў наступным нумары.)

